

Лопушан В.І.

старший викладач кафедри

образотворчого мистецтва та мистецької педагогіки

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Лопушан Т.В.

кандидат філологічних наук,

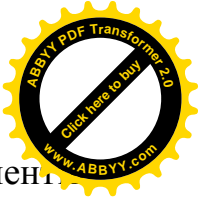
доцент кафедри української літератури та українознавства

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**РИТМ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ЛЮДИНИ
ПРО ПРЕКРАСНЕ ТА ОСНОВА ХУДОЖНЬО-ЛІТЕРАТУРНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Спостерігаючи за природою у всіх її проявах від найдавніших часів людина усвідомлювала, що ритмічність є однією з констант побудови всесвіту і усвідомлено чи інтуїтивно намагалася у своїй діяльності намагатися слідувати природним ритмам, що задаються зміною діб, пір року, перебігом біологічних процесів в організмі, в русі планет, у зміні дня і ночі, русі астрономічних тіл, підпорядковуючи собі нашу свідомість, трудові процеси і вибудовуючи поняття про прекрасне.

За словником «РИТМ, у, чол. Рівномірне чергування впорядкованих елементів (звукових, мовних, зображальних і т. ін.), циклів, фаз, тих чи інших процесів і явищ» [3, 542.]. В першу чергу вражає всеохопність цього явища, абсолютність його впливу на всі сфери людського буття. Очевидно, першим кроком первісної людини до пізнання світу стало усвідомлення нею ритмічного характеру існування всього суцього, від найменшої пилінки до побудови Всесвіту. Не випадково найдавніші мегалітичні споруди у всіх куточках планети призначені для спостереження за космічними циклами, а отже для віднайдення ритмічних законів світобудови. В свою чергу здобуті знання втілювалися в чергування архітектурних форм з відповідним

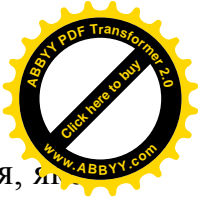

перемінним інтервалом, з нарощуванням або убуванням розмірів елементів споруд. Закономірність певного повтору нерухомих пластичних або просторових елементів для досягнення гаданого уявного руху стало одним з головних засобів архітектурної композиції, що знайшло своє продовження в архітектурній практиці у всі часи та у всіх народів.

У Палеонтологічний музеї імені В. О. Топачевського, що діє у складі Національного науково-природничого музею НАН України серед експонатів є будівля кроманйонців, споруджена з кісток мамута, знайдених на Черкащині (Межиріч). Одна з цих кісток вкрита рівномірними борознами, що дає підстави вченим говорити про її призначення як музичного інструменту. Вражаючи своєю досконалістю візерунки трипільських посудин, віднайдених на території поселень-гігантів, безпосередньо неподалік від Умані (с.Легедзине Тальнівського р-ну) продовжують древню традицію і підтверджують сталість уявлень про ритмічність як красу.

Свого часу відомий англійський письменник, лауреат Нобелівської премії Дж. Голсуорси, розмірковуючи про сутність такого поняття як ритм зауважив: «...Что такое ритм как не таинственная гармония между частями и целым, создающая то, что называется жизнью; точное соотношение, тайну которого легче всего уловить, наблюдая, как жизнь покидает одушевленное создание, когда необходимое соотношение частей в достаточной мере нарушено». І додавав, переходячи до мистецьких реалій: «... Я согласен с тем, что это ритмическое соотношение частей между собой и частей и целого – иными словами, жизненность – и есть единственное свойство, неотделимое от произведения искусства» [2, 7].

Ми не знайдемо жодної сфери творчої діяльності, у якій би не застосовувався ритм як основоположний чинник. Він виявляється в образотворчому мистецтві та архітектурі у рівномірному чергуванні розмірених елементів, порядку поєднання ліній, об'ємів, площин. У музичному та словесному мистецтві – у чергуванні звуків і пауз. Ритм діє на

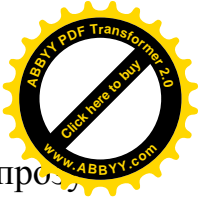

наші почуття, збуджуючи їх або заспокоюючи, він є основою навіювання, як використовується у багатьох духовних практиках як засіб осягнення істини.

Надзвичайно важливе значення ритмічна організація має в художній літературі як одному з видів мистецької діяльності. Власне, виникнення літератури як мистецтва пов'язане, очевидно, з ритмічним промовлянням формул заклинань під час обрядових танців наших предків. Цікаві розмірковування про з цього приводу подибуємо в фундаментальній праці М.Грушевського «Історія української літератури». Він переконаний, що «з розвитком мови в уяві примітивної людини постає ідея магічного викликання певних явищ не тільки магією мимічною, руховою або графічною, але також і словесною. Вона переконується, що можна не тільки «витанцювати» собі добрі лови, урожай, чи перемогу або вирисувати <...> , але так само можна їх заворожити, заклясти і описати словом. Особливо коли сей опис піде в світ в супроводі магічних засобів танцю, музики і ритму – коли він буде зложений в ритмічну форму і виголошений в якійсь танці, хороводі, процесії, в супроводі музики, ритмічного і екстатичного гуку» [3, 66].

Але якщо ритмізована природа більш древньої поетичної традиції не викликає сумніву, то у прозовому творі вона не така явна, але присутня, оскільки, на думку М.Гіршмана, це загальна властивість мистецтва, і під час аналізу художнього твору необхідно побачити у його внутрішніх – зокрема ритмічних – відношеннях зовнішні зв'язки, а разом з ними світ втілений у слові, звуці тощо» [1, 66.]

У дивовижній новелі М.Коцюбинського «Intermezzo» ми спостерігаємо, як зміна ритмів з механістичного постукування залізничі на розлоге коливання нив під легкими подихами вітру призводить до відродження і оновлення душі головного героя. Його подразнені ворожим природній сутності людської натури впливом міста психіці, що втратила здатність до співчуття і любові, вдається злитися з ритмом всього суцього (сонцем, вітром, коливанням нив) і знову відчути себе здатним до співчуття, а отже, до любові.

У новелі М.Хвильового «Кіт у чоботях» письменник ритмізує прозу, щоб передати шалену експресію доби громадянської війни:

«Плакати! Плакати! Плакати!

Гу-у! Гу-у!

Бах! Бах!

Плакати! Плакати! Плакати!

Схід. Захід. Північ. Південь.

Росія. Україна. Сибір. Польща.

Туркестан. Грузія. Білорусія.

Азарбайджан. Крим. Хівва. Бухара.

Плакати! Плакати! Плакати! <...>

Гу-у! Гу-у!

Бах! Бах!» [5, 68]

Отже, ритм є невід'ємною складовою художнього твору, без нього неможлива організація словесного потоку у художній текст, як неможливий без ритмічної організації, гармонії пропорцій витвір мистецтва в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гиршман, М. Ритм художественной прозы: Монография / М.М.Гиршман. – М.: Советский писатель, 1982. – 368 с.
2. Голсуорси Джон. Туманные мысли об искусстве / Джон Голсуорси. Статті, речи, письма. – http://bookz.ru/authors/golsuorsi-djon/golsworthy_16_4/pag-5-golsworthy_16_4.html. – С. 1–11.
3. Грушевський, М. Історія української літератури. В 6 томах, 9 кн. / Упоряд. В.В.Яременко; Примітки С.К.Росовецького / М.С.Грушевський. – К.: Либідь, 1993. – Т.1. – 392 с.
4. Словник української мови / Білодід І.К. та ін. В 11 т. (1970-1980). – К.: Наукова думка, 1977. – Т.8. – С. 542.
5. Хвильовий, М. Новели, оповідання. «Повість про санаторійну зону». «Вальдшнепи». Роман. Поетичні твори. Памфлети / М.Хвильовий. – К.: Наук. думка, 1995. – 816с.